

tit per d'altres). En un treball de Serra i Vilaró (BCEC 1909, que no tinc ara a la vista) és el que deu figurar en un doc. de 1125, en la llista dels límits assenyalats a la Vall d'Ora (o Vall de Lord?), junt amb «Antigues i Tarrers». En efecte, és al N. de Besora, i encara hi ha una capella romànica dedicada a St. Miquel» (*Ventoda* err. tip. per *Ventolra* en GGC, p. 608). CATorras (Cardener, 218), descrivint el camí que, provinent de Cardona, s'enfila, des de Navès, cap a la Serra de Busa, després de *Tolleuda*, posa el «mas de *Vantolra*», en «un cap de serrat», i l'esgl. de St. Pere de *Vantolra*, i l'hostal de *Ventolra*, dalt de la carena per on s'enfila el camí.

Dades amb les quals coincideix l'art. de l'*Enc. Cat.* (signat Cahner i Pladevall): mas i esgl. de St. Martí i abans parròquia damunt la *Rasa de V.*, afl. esq. del Cardener, que baixa del coll d'Arques, en te. Busa; pertanyia en el S. XI a la canònica de Solsona, i allí prop, esgl. de St. Pere de *Ventolra*, que és l'antiga «cella» donada pel Comte Borrell l'a. 971 al mon. de St. Llorenç, quan potser ja no hi havia comunitat. Tant Torras com l'*Enc. grafien Vantolra* amb *a*. ¿És així o amb *e*? Cal més docs. i inspecció directa dels mss., per acabar de decidir-ho; em sembla que més aviat hi ha *e* en les dades antigues de mencions; no sols per aquí van els noms parònims, *Ventolà*, *Ventanac* etc. amb llurs dades antigues; també la recerca etimològica d'aquest ens hi decanta, sense ser indiscutible; i sospitem que en la grafia d'ells haurà influït la forma *Valltonra*, del cognom, que n'és una deturpació explicable.

Tal com són pròxims els llocs, deu haver-hi més o menys paral·lisme en l'ETIM. de *Ventolra* i *Tolleuda*; d'altra banda la semblança d'aquest amb *Galleuda* és impressionant, i sens dubte guiadora. Majorment vist que també *Tolleuda* i *Ventolra* són al costat d'un gran i vell camí ral, de travessa muntanyenca, i tots ells en zones de gran arcaisme. Puiix que aquest camí va seguint al llarg de una aigualosa vall («rasa» en diuen la gent en el Cardener), i *Tolleuda* es troba més avall i ja prop del fons, deu ser compost amb l'etimón de *toll* (DECat VIII, 541-4): el celtoide TÛLLO-² L'etimón és, doncs, TULLÓ-BEDA (o -BIDE) 'el camí del toll, vora els tolls', amb l'evolució fonètica ja explicada: *tolóyda* > *tulóyda*.

D'altra banda, com que el camí que puja per *Ventolra* va més elevat, serra amunt, pot venir de VINTÓ-BEDA 'camí de claror, el camí blanquejant': del nom cèltic VINDO-³ del color blanc, amb l'alternança ND/NT, tan estesa en tots els parlars cèltics. La -D- de BEDA ací donà primer -z- (com en *Carcolze* i el cat. *colze*), i després lz > lr com en *Tolsà* > *Tolrà*, i com en *Gomsèn* > *Gombrèn* i en tots els casos aplegats en E.T.C. I, 35. El dialectalisme ND > NT el tenim repetit en *Ventenac* < VINTINAKO- (V. aquest art.): és el que s'ha constatat en molts celtismes (cf. ARPENTUM > fr. *arpent*, *arpenter*; CANDO-/CANTO-, CARPENDO/*carpento*-, Weisgerber, *Die Sprache der Festlandkelten*, 245, fi dels §§ 53, 54; Jud., *Rom.* XLVII, 491 etc.).

La divergència -d/-z en el resultat de la -D- entre *Tolleuda* i *Ventolra*, ha de dependre de la diferent cronologia en l'evolució, potser en connexió amb el camí diferent seguit per la μ —mantinguda en l'un i tornada l en l'altre—. També pogué dependre de variants coexistents en el nom aborigen del camí (*beda/-bide*, car sembla haver-hi hagut també var. -bite, cf. *Olopte* < OLORBITE).

Un NL *Tuliesia*, hapax documentat en un doc. de 1659, com partida antiga vora l'Ebre a Miravet (*Bu. So. Onom. Bna.*, des. 1990, p. 13) recorda molt el nom de *Tulleuda*; però, hi hauria insuperables obstacles fonètics per unir-los en fon. normal; la igualtat topogràfica, essent en el camí de ribera, prop dels tolls, o els marges del riu, ens hi fa insistir, recordant els dos canvis de llengua: de romànic a aràbic, i d'aquest a català; pel primer es podia passar a *Tulyé*(*be*)*da*, i, pel segon, canviar -eða en -eza.

També ens el recorda un NL més important i més ben conegut: TOLZE: grossa masada, a Andorra, a la vora dreta de la Valira, 2 k. al Sud de St. Julià de Lòria. El mapa del *Consell d'Andorra*, a. 1976, escriu *Tolse*; i Anyós: «a la dreta del V. hi ha la casa de *Tolsa*, ab una capella ---» (*Relació de la Vall d'And.*, 1838, p. 8); però aquesta s és sonora i per tant l'ortografia és *Tolze* (també recordo haver-ho oït: *tólzə*).

MENCIONS ANT. En un doc. indatat, que crec anterior a 925 el P. Baraut llegeix «villare --- locum --- *Tubite*» (err. trivial per *Tubice*) (*Cart. And.* II, 27.27, 5,8, relatiu a Lòria), posant-li com a títol *Tolse*; 1040: «Sti. Andree apud de *Tubine* --- et in valle de Andorra ipsam cellam de S. J. de Engordany» (ibid. II, 37.16), on la -n- també ha de ser err. (per -c-); ⁴ 1167: «mansum *Tubisse*» (ib. II, 52.2).

En el doc. publicat amb més garantia: 1215: «Raimundus --- abbas Sti. Saturnini [St. Serni de Tavèrnoles] --- trado mansum de *Todde*» (*Cart. Tavèrn.*, 201-2.3; amb explicació «manso de *Tubice*» en nota marginal tardana, i Josef. Soler aclareix: «acerca del manso de *Tolse* en Andorra»); 1258: «Sti. Andree de *Touze*» (*Cart. And.* II, 68.15). Els índexs citen «A. de *Teuze*» d'un doc. de la part II, p. 48, malauradament in verificable, perquè aquest número és erroni. 1585: «Simon *Tolse*, mansi de *Tolse*, par. de Scto. Juliano vallium Andorre»; i més avall: «diguí que ere *Tolsa* de Sant Julià y ells digueren *Tolse*» (CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II, 79, 80, 81).

De l'anàlisi del conjunt de les formes, tot i les errs. de còpia, es dedueixen diversos punts clars: *Todde* en el doc. ben transmès i ben publicat per Soler, sota la direcció del gran arxiver de la SdUrg., PPUjol, s'ha d'interpretar *Toðde*, amb la -ð- que en aquest temps alternava amb μ en els docs. (*deð*, *preð*, *pæð*-, *ereð* (per *deu* DECEM, *preu* PRETIUM, *pau* PACEM, *hereu* HEREDEM etc.); aquí segurament ultracorrecte (tal com es troba també *led* per *leu* LEVEM, *cad* 'cau' (CAVUM). Les altres mencions (i aquesta mateixa) es reparteixen en dos grups. En el grup (a) tenim μ o el